

CENEVRE'DEN CENEVRE'YE SURİYE GÖRÜŞMELERİ

Mart 2011'de başlayan Suriye rejimi karşıtı gösterilerin Temmuz 2011'de iç savaşa dönüşmesi, Ağustos 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e müdahalesinden sonra olduğu gibi, Batılı güçlerin "Ortadoğu" diye adlandırdıkları İslâm coğrafyasına yerleşmeleri için yeni bir zemin oluşturmuştur. Mişel Eflak'ın partisi BAAS, Irak'taki yapılanması olan Saddam rejimi eliyle 1990'da Yarımada'nın doğusuna müdahale için zemin oluşturmuşken 2011'de de Yarımada'nın kuzey batısına, Suriye'deki uzantısı olan Esad rejimi eliyle dış güçlerin müdahalesini kolaylaştıracak zemini sağlamıştır.

Suriye, jeopolitik konumu ve tarihiyle Batı açısından farklı bir öneme sahiptir. Akdeniz'e sahilinin bulunması, yüzyıllar boyunca Bizans hâkimiyetinde kalması, Kudüs yolu üzerinde yer alması ve 11. yüzyılın sonunda kurulan Haçlı devletlerine mekân olması dolayısıyla Batı, tarih boyunca kendinde Suriye'ye müdahale etme hakkını görmüştür. Suriye, Batı açısından petrolü dışında Batı'yı ilgilendirmeyen Irak'la aynı konumda değildir. Haçlı Seferleri gibi Moğol İstilasası da Suriye'de durdurulmuş, Napolyon'un doğu seferi Suriye'ye takılmış, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı orduları teslim olma kararı almadan Batılı güçler Suriye'yi işgal edememiştir. Hicrî 15'te İslam ordularının Suriye'de Bizans ordularına karşı kazandığı Yermük Savaşı'ndan bu yana Batı'nın bir tür "arz-ı mev'ud"u konumunda olan Suriye'ye müdahale imkânı bulmak, Batı açısından her zaman değerlendirilmesi gereken bir fırsattır. Suriye'deki iç savaş, ilk günden itibaren Batı'yı bunun için ilgilendirmiştir.

Esad rejiminin müttefiki Rusya ve İran karşısında, başlangıçta rejime karşı konumlanmış görünen Batı, iç savaşın ülke geneline yayılmasıyla Suriye sorunu ile daha aktif bir güç olarak ilgilenmiştir. Batı'nın Suriye iç savaşına ilgisi bağlamında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde "Suriye'nin Dostları Grubu" diye bir yapı oluşturulmuş, ilk toplantısını Şubat 2012'de Tunus'ta yapan grup, ikinci toplantısını Türkiye'de yapma kararı almıştır. Bu süreçte eş güdümlü olarak, sorun çözmedeki zayıflığıyla "çözumsuzlük adamı" diye ünlenen, eski Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan, Batılı güçlerin isteğiyle taraflara sunulmak üzere, kendi adıyla anılan (Annan Planı) bir plan hazırlamıştır.

Batı'nın girişimleri doğrultusunda Nisan 2012'de İstanbul'da 40'a yakın ülkenin katılımıyla "Suriye Halkının Dostları" adı altında bir toplantı yapılmış, Türkiye, bu toplantıda Suriye probleminin en önemli taraflarından biri olarak öne çıkmaya çalışmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton da yaptığı açıklamada Suriye'deki şiddetin bir an önce

durmasını talep ettiklerini, aksi halde bu durumun "ciddi" sonuçları olacağını öne sürmüş, Esed'in Annan Planına sadık kalmayabileceğini peşinen beyan etmiş, şiddet durulana kadar bütün olasılıkları değerlendirecekleri tehdidinde bulunmuştur.

ABD öncülüğündeki bu grubun çabalarıyla savaşın üzerinden bir yıl geçmeden Suriye probleminin sözde çözüm mekânı, Batı'ya taşınmış; 30 Haziran 2012'de I. Cenevre Görüşmeleri başlamıştır. Hayatını kaybedenlerin sayısının henüz 10 bin, sığınmacı sayısının ise 112 bin olarak duyurulduğu bu görüşmede Suriye sorunu, Suriyeliler masada yer almadan çözülmeye çalışılmıştır. Görüşmelere BM Güvenlik Kurulu'nun beş daimi üyesi ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra Avrupa Birliği temsilcileri, Arap Birliği Temsilcileri, Türkiye, Katar, Kuveyt ve Irak katılmış, Suriye rejiminden ve muhalefetinden katılım olmamıştır. Bu görüşmelerde muhalefet ve rejimin onayıyla geçiş hükümetinin kurulması ve ateşkesin sağlanması için BM denetiminde bir mekanizmanın kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak Suriye'ye müdahale için hazır olmayan ABD, görüşmeleri tıkama yoluna gitmiş, geçiş hükümetinde Beşar Esed'in olmaması gerektiğini ileri sürmüş; Rusya, İran ve Esed rejimi buna direnince alınan kararlar uygulanamamıştır. Görüşmelerde BM ve Arap Birliği Özel Temsilcisi sıfatıyla bulunan Kofi Annan, kendi adıyla anılan planın uygulanma zemininin olmadığına anlaşılması üzerine, Rusya ve İran'ın araya girip Esed'in görevinden ayrılmasını sağlamaları gerektiğini beyan ederek temsil görevinden istifa etmiştir.

I. Cenevre görüşmelerinden sonra ABD, Türkiye'yi merkeze almış görünerek Suriye sorunuyla ilgilenmiş, dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Suriye odaklı olarak 2013 Nisan'ına kadar üç kez Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'nin ev sahipliğinde düzenlenen Suriye Halkının Dostları Grubu Dışişleri Bakanları Toplantısı, bu ziyaretlerin gölgesi altında Nisan 2013'te İstanbul'da yapılmıştır. Toplantıya dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun yanı sıra, ABD, İngiltere, Katar, Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, İtalya, Almanya ve Fransa'dan dışişleri bakanları ve üst düzey yetkililer ile Suriye Ulusal Koalisyonu temsilcileri katılmıştır. Toplantıya katılan Kerry, "Esed'siz birleşik bir Suriye" planından söz etse de muhalefete silah dışında yardımlarını arttıracaklarını beyan etmiş, ABD'nin Esed'in gönderilmesiyle ilgili başta ifade ettiği görüşlerde yumuşamaya gittiğinin işaretlerini vermiştir. Ayrıca toplantıda, Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nun (SMDK) ülkenin güney ile kuzeyinde uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve Suriye Geçici Hükümeti'nin desteklenmesi için uluslararası yardım fonu kurulması taleplerinden hiçbiri, Esed'e karşı muhalefetin yanında görünen ABD ve müttefiklerince, Türkiye'nin de çabalarına rağmen, karşılık bulamamıştır.

22 Ocak-16 Şubat 2014 tarihleri arasında yapılan II. Cenevre Görüşmeleri'ne gelindiğinde hayatını kaybedenlerin sayısı 135 bine, sığınmacı sayısı 3 milyona, ülke içinde yer değiştiren Suriyeli sayısı da 6 milyona ulaşmıştır. Görüşmelere SMDK, Esed rejimi ve Türkiye dâhil 40'a yakın ülke katılmış; İran da davet edilmiş fakat muhaliflerin itirazlarından dolayı davet geri çekilmiştir. Görüşmelerde Esed rejimi bütün muhalifleri "terörist" olarak nitelmiş; rejimle savaşmaktan çok birbirleriyle çatışarak Suriye'ye hâkim olma yolunu arayan muhalifler arasındaki çekişmeler, görüşmelerden olumlu bir kararın çıkmasının önündeki engel gibi görülmüş, Suriye çıkmazının önündeki bir diğer engel olarak Suriyeliler öne çıkarılmıştır. Oysa Temmuz 2011'de başlayan savaş, II. Cenevre Görüşmeleri'ne gelinceye kadar, tarafların aradıkları dış destek, dış güçlerin müdahaleye istiyaklı olmaları ile buluşunca Suriye iç savaşının geleceğini Suriyelilerin iradesi dışına çıkarmış, uluslararası bir sorun hâline getirmiştir. Suriyeliler, iki yılı bulmayan süreç içinde hem rejim hem muhalifler olarak sadece savaşan personel konumuna düşmüştür. Görüşmelerde BM bir kez daha beyhude bir çaba içinde olmuş, görüşmelerin başarısız geçmesinin ardından BM Suriye Özel Temsilcisi Lahtar İbrahimî de kendisinden önceki temsilci Annan gibi istifa etmiştir.

Türkiye, ABD ile birlikte muhaliflere silahlı eğitim verme programları geliştirme çabasında iken Kasım 2015'te Su 24 Tipi Rus uçağı Türkiye jetlerince, Türkiye hava sahasını ihlal ettikleri gerekçesiyle düşürülmüş, Türkiye ile Rusya arasındaki gerginlik Suriye odaklı olarak doruğa çıkmış; Rusya, Türkiye'ye yönelik bugün de tam olarak son bulmayan ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.

Ocak 2016'da III. Cenevre Görüşmeleri için gün sayıldığında Suriye iç savaşında yaşamını kaybedenlerin sayısı 250 bini, sığınmacı sayısı 6 milyonu bulmuş, ülke içinde yer değiştirenlerin sayısı 7 milyon 6 yüz bin olarak açıklanmıştır. Şubat 2016'da eksik olarak başlayan görüşmeler, karşılıklı suçlamalarla aynı ayın sonunda durmuştur.

Süreç içinde önce Rusya ve İran, ardından ABD'nin de desteğiyle PKK'nin Suriye kolu PYD-DEAŞ denklemi güç kazanmış; ABD, Suriye'deki konumunu Esed karşıtlığından DEAŞ karşıtlığına evirirken PYD'yi DEAŞ'a karşı en etkili ve -seküler olması hasebiyle- işbirliği yapılabilecek en iyi muhalif güç olarak öne çıkarmıştır. Türkiye, PYD'nin öne çıkarılmasından rahatsız olup Suriye'de ABD ile yolunu ayırma işaretleri vermiş, bu tutum ABD'nin Türkiye'ye yönelik bir tür gizli yaptırımlar uygulamasına yol açmış; Suriye sorunundan dolayı Rusya ve İran'la da zor günler yaşayan Türkiye dışarıda yalnızlaşmış, içeride ise PKK ve DEAŞ'ın eylemleri ile bir tür kaos ortamına sürüklenmiştir. Bu kaos

ortamı 15 Temmuz'da bir darbe girişimiyle yeni bir boyut kazanırken Türkiye, ABD liderliğindeki Batı'nın darbecilerden yana olduğunu yarı resmi bir dille beyan ederek Rusya ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir.

Türkiye ile Rusya arasındaki yakınlaşma ve ABD'nin bu süreçte başkanlık seçimleri ile meşgul olması, Suriye sorununu 2011'den bu yana ilk kez Batı ekseninden uzaklaştırmış; askeri muhalefet temsilcileri, Esed rejimi, Türkiye, Rusya, İran ve ABD heyetlerinin katılımıyla 23 Ocak 2017'de Kazakistan'ın başkenti Astana'da bir toplantı gerçekleştirilmiştir. ABD'nin gölgede kaldığı bu toplantıda ABD öncülüğünde yapılan Cenevre görüşmelerinde alınamayan bir sonuca ulaşılmış, Suriye'de ilk kez iki tarafın da bazı ihlallerle birlikte uyduğu bir ateşkes süreci başlamıştır.

ABD, kendisini denklem dışı bırakan Astana sürecinden memnun kalmamış, Batı'yı Suriye'de aktif tutmak için Cenevre Görüşmelerine yeniden yönelmiş, Trump'ın 20 Ocak'ta göreve başlamasıyla ilişkilerini düzeltme yoluna koyduğu Türkiye üzerinden, üstelik Suriye Demokratik Güçleri diye askeri bir gücün tepesine yerleştirilen PYD ile ilişkilerini bozmadan IV. Cenevre Görüşmeleri'nin başlaması için çaba göstermiş ve görüşmeler 23 Şubat'ta başlamıştır. Bu yönüyle Cenevre 4 diye adlandırılan görüşmeler, Suriye sorununa çözüm bulma görüşmelerinden öte, ABD'nin Suriye probleminde aktif rolde kalma görüşmeleri olarak ele alınmalıdır. Trump yönetimi PYD lehine bozulan denge politikasından dolayı, PYD'yi arka plana atmış görünerek¹ görüşmelerin başlamasını sağlamıştır. Bununla aslında Astana sürecini etkisizleştirmeyi hedeflemiştir. ABD yeni dönemde bir kez daha Esed'i değil, DEAŞ'ı odağa alan bir Suriye iç savaşından söz etmekte, Türkiye'nin Suriye'de DEAŞ'a karşı verdiği mücadeleyi ABD adına yürütülen bir mücadele olarak kontrol altına almaya çalışmakta, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik süreci de bu yönde zorlayarak kullanmaktadır.

Türkiye'nin 15 Temmuz'dan sonra başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı'nın en önemli hedeflerinden El-Bab'daki sürecin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın Körfez Ülkeleri gezisinde iken noktalanması, ABD'nin Körfez ülkeleri üzerinden DEAŞ dâhil Suriye'deki taraflar üzerinde ne kadar etkili olduğunun en önemli kanıtlarından sayılmalıdır. PYD, Türkiye-Suriye sınırındaki şehirlere yönelirken

¹ ABD yönetimi, bir taraftan PYD'ye yönelik politikasını değiştirdiğine dair bir algı oluşturmaya çalışırken diğer taraftan ana omurgasını PYD'nin oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG)'ne ağır silahları içeren ilave askerî yardım vaatlerinde bulunmaya; dolayısıyla SDG'yi kendi lehine kara gücü olarak kullanma stratejisine devam etmektedir.

kayda değer bir savaş vermeyen DEAŞ, El-Bab'da beklenilmeyen bir direniş içinde olmuş ve şehirde binlerce militanın varlığından söz edilirken Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanının Katar, Bahreyn ve Suudi Arabistan'ı kapsayan gezisinde iken bu direniş aniden son bulmuştur. Bir gün öncesine kadar direnen militanların El-Bab'ı nasıl terk ettikleri de anlaşılamamıştır.

Cenevre Görüşmeleri sorun için bir çözüm olamamış aksine görüşmeler sürdükçe Suriye'de iç savaş şiddetlenmiş, daha çok kan akmıştır. Rusya ve İran, Suriye'deki savaşın uzaması için koşulları oluştururken savaşı kontrol etme kabiliyetlerini koruyamamış aksine ABD'nin Suriye üzerinden bölgedeki emellerini gerçekleştirmesi için ön ayak olma durumuna düşmüştür. ABD'nin bölgenin sorunlarına bu şekilde müdahil olması, bölgedeki hiçbir gücün lehine değildir. ABD, etkin bir güç olarak var oldukça bölgesel problemler, bölge toplumları ve ülkelerinin aleyhine olacaktır.

Bununla birlikte Suriye'de Mişel Eflak'ın kurduğu BAAS partisinin idaresinde yer alan kesim, Suriye halkının hatıratında kötü bir yere sahiptir. Haçlı Seferleri, Moğol İstilasası ve I. Dünya Savaşı'nda daima düşman safında yer alan bu kesim Suriye'yi yönettikçe, Suriye'de kan akmaya devam edecektir. Batı'nın ve Rusya ile İran'ın desteği olmadan bu kesimin Suriye'de iktidarda kalması da mümkün değildir. Çözüm için ABD ve Batı, Suriye sorunundan elini çekmeli, bölge ülkeleri Suriye sorununa Suriye halkının çıkarlarını merkeze alarak yaklaşmalı, Suriye halkı da öfkeyi bir yana bırakıp yeniden bir arada yaşamının yollarını aramalıdır.